

С.М. Шкарлет, О.М. Кальченко

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті викладено сучасні наукові концепції розвитку економіки туризму. Досліджено обсяги провадження туристичних послуг та наведено прогнозні параметри розвитку цієї перспективної галузі економіки у національному та світовому масштабах. Проаналізовано основні проблеми, що стримують розвиток туристичної галузі України.

Ключові слова: економіка туризму, туристична галузь, внутрішній туризм, міжнародний туризм, туристичні ресурси, туристичний продукт, туроператор, тур агент.

Табл. 1 Рис. 4. Літ. 13.

С.Н. Шкарлет, О.Н. Кальченко

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ В СОСТАВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ И МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье изложены современные научные концепции развития экономики туризма. Исследованы объемы осуществления туристических услуг и приведены прогнозныe параметры развития этой перспективной отрасли экономики в национальном и мировом масштабах. Проанализированы основные проблемы, которые сдерживают развитие туристической отрасли Украины.

Ключевые слова: экономика туризма, туристическая отрасль, внутренний туризм, международный туризм, туристические ресурсы, туристический продукт, туроператор, турагент.

S.M. Shkarlet, O.M. Kalchenko

TRENDS AND PROSPECTS OF TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE WITHIN NATIONAL AND WORLD ECONOMIES

The article presents the contemporary scientific concepts of the tourism economy development. Volumes of the tourist services provision are studied, and forecast parameters of this prospective sector development are presented within the national and world scales. Major problems which hinder the tourism industry development in Ukraine are analyzed.

Keywords: tourism economy, tourist industry, internal tourism, international tourism, tourist resources, tourist product, tour operator, tour agent.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічних відносин глобалізаційні процеси охопили всі сфери світового господарства, в тому числі і туристичну галузь. Сьогодні туризм визначають як «феномен ХХІ ст.», що став одним з провідних напрямків соціально – економічної діяльності. Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом ХХІ ст., тому що він є одним з

найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. Про глобальність туризму та пріоритетність у світовій економіці свідчать досить значні доходи від туризму, що складають 8% світового експорту і 30% міжнародної торгівлі послугами та щорічне зростання світових туристичних потоків на 4-5% [5].

Туризм є одним з найперспективніших галузевих напрямків активізації економічного розвитку України. Розвиток туристичної галузі як високоприбуткового сектора економіки є важливим чинником соціального розвитку та культурного піднесення України при збереженні її самобутності та національної суті, гармонійної інтеграції України у європейську та світову спільноту. Разом з економічним піднесенням України, розбудовою туристичної інфраструктури, розвитком транспортних систем, туризм стане джерелом не тільки надходження іноземної валюти, але і створення нових робочих місць. Таким чином, тенденції розвитку туризму носять позитивний характер. Зростаючий інтерес туристів до іншої культури, велика кількість реклами, доступність інформації сприяють збільшенню можливостей спілкування між народами.

Аналіз досліджень та публікацій. Вагомий внесок у наукові дослідження теорії і практики формування соціально-економічних відносин у галузі туризму внесли цілий ряд відомих закордонних і вітчизняних вчених. Так, зокрема в контексті досліджень нормативно-правового забезпечення розвитку туризму, організації туристичної діяльності та формування перспектив і стратегій розвитку туристичної галузі необхідно виділити дослідження В.Ф. Кифяка [3], М.П. Мальської [7], В.В. Худо[7], В.І Цибуха [7], О.П. Чудновського [13] та інших вітчизняних та закордонних науковців. Наукові проблеми економіки туристичної галузі в цілому та за її окремими складовими ґрунтовно досліджували А.Б. Здоров [1], М.І. Кабушкін [2], Є.В. Козловський [4], Г.Б. Мунін [11], Х.Й. Роглев [11]. Проте окремі важливі питання ще й досі залишаються поза увагою науковців і вимагають більш детально зосередитись на економічних дослідженнях потенціальних можливостей туристичної галузі в рамках загальної стратегії соціально-економічного розвитку України в цілому та її окремих регіонів зокрема. Нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

Метою дослідження є дослідження ролі, місця і тенденцій розвитку туристичної галузі в економіці України на національному та міжнародному рівнях.

Основні результати дослідження. Історія туризму неоднозначна і не має чітко окреслених галузевих спрямувань та історичних рубежів.

Туризм як масове суспільне явище на рубежі ХХ-ХХІ ст. визначають такі історичні виміри [8]:

1. Історична періодизація. Простежується чітке співпадання із основними історичними етапами (первісно-общинний, рабовласницький, середньовічний, повий, новітній).

2. Стадії розвитку людства. Взаємозв'язок із стадіями розвитку людства, за Е. Тоффлером (аграрна (доіндустріальна), індустріальна, інформаційна).

3. Основні етапи розвитку науки. Виділення основних етапів розвитку науки (класичний, повий, новітній) із уточненнями періодів наукових знань.

4. Технологічні революції, які відбувались у промисловості, транспорті, будівництві, готельній та ресторанній справі тощо.

5. Розвиток власне туристичної індустрії, де виділяють такі етапи (передісторія туризму; елітарний туризм і зародження масового туризму; початок становлення масового туризму, масовий туризм).

6. Становлення і розвиток наукової дисципліни туризму. Вимагає виділення станів, які властиві цій галузі.

7. Концепції парадигм. Необхідно застосовувати їх до конкретних наукових знань, адже у широкому розумінні парадигму можна визначити як набір переконань, цінностей і технік, що їх поділяють члени цього наукового співтовариства.

Для економіки туризму зокрема та туризмології взагалі як нового наукового напрямку, найцікавішими є 5-7 позицій цієї класифікації.

Отже, в історії туризму залежно від зміни таких чинників, як мотивації подорожей; способу подорожей і розвитку транспортних засобів; кількості подорожуючих і охоплення туризмом різних верств населення виділяють чотири етапи [8]:

I - з найдавніших часів до 1841 року - це початковий етап розвитку туризму.

II - з 1841 р. до 1914 р. - етап становлення туризму як галузі.

III - з 1914 р. до 1945 р. - стан формування індустрії туризму.

IV - з 1945 р. і до сьогодні монополізація туристичної індустрії, етап масового туризму.

Якщо, застосувати цю класифікацію для території України, то необхідно з'ясувати специфічні особливості кожного етапу. У кожному з них проглядається відхилення від загальносвітових тенденцій у бік запізнення, що пов'язано з політичними реаліями конкретного історичного періоду. А звідси - значно розширені рамки першого періоду (аж до 60-х років ХХ ст.) і відносно менші другого.

Щодо формування наукової дисципліни «економіка туризму», то тут теж помітні вагомні часові відмінності. Термін «економіка туризму» з'явився в США в 20 - ті роки ХХ ст. Трохи пізніше, через 10-15 років наукові статті появились у Франції, Англії, Японія. Закінчення Другої світової війни та відновлення економіки спонукало вчених різних країн

проводити дослідження за економіко-географічними та соціальними аспектами туристичної діяльності. Основи економіки туризму в Україні (яка була складовою частиною СРСР) почали формуватися у середині 60-х років ХХ ст. У цей час відбувалися значні зміни в соціально економічному житті: швидке зростання потреб населення в рекреаційній діяльності сприяло усвідомленню того, що задоволення цих потреб стане важливим чинником розвитку суспільства. Тому індустрія відпочинку швидко розвивалась. За кордоном науковий напрямок географії туризму в 60-х роках ХХ ст. базувався на теоретичних і методологічних засадах економічної теорії, економічної географії і вивчення проблеми впливу на господарську структуру, зайнятості населення, транспортних потоків. У 70-х роках ХХ ст. рекреаційно-туристична проблематика досліджувалась уже в межах суспільно-наукової проблематики.

Дослідження аналітичних матеріалів за науковою проблематикою туризму дозволяє стверджувати, що ця специфічна галузь сучасної економіки у всьому світі набуває статусу галузі національного порятунку і є однією з найефективніших та найперспективніших галузей народного господарства, яка за економічними показниками випередила навіть автомобільну промисловість і зайняла друге місце після комп'ютерної.

Надходження від туризму у світі зросли у 300 разів за 50 років - з 2 млрд. дол. США у 1950 році до 600 млрд. дол. США у 2000 році.[1 с.17-21]. Дослідження Всесвітньої туристичної організації (ВТО) дають можливість стверджувати, що тенденції росту туристичної індустрії будуть зберігатися і надалі. Так за прогнозами ВТО, доходи від туризму у 2010 році складуть 1550 млрд. дол. США, тобто майже у 3 рази перевищать рівень 2000р., а до 2020р. прогнозується збільшення доходів до 2000 млрд. дол. США [5].

Якщо у 1950 році у світі міжнародні подорожі здійснювали 25 млн. осіб, то у 2000-му – майже 700 млн. У період з 2000 до 2020 року прогнозується збільшення туристських прибуттів на 200% і передбачається наступний розподіл туристичних прибуттів у сфері в'їзного туризму по регіонах (табл. 1) [10]:

Таблиця 1 - Прогноз розподілу обсягів в'їзного туризму по регіонах (міжнародні туристські прибуття), млн. осіб.

	2000	2010	2020
Європа	366	526	717
Східна Азія (Тихоокеанський регіон)	105	231	438
Америка	131	195	284
Африка	26	46	75
Ближній Схід	19	37	69
Південна Азія	6	11	19
ВСЬОГО:	673	1046	1602

Разом із телекомунікаційною індустрією, інформаційними технологіями туризм забезпечуватиме економічне зростання у XXI столітті. В світовій туристичній галузі зайнято близько 10% світових трудових ресурсів, виробляється близько 10% світового валового продукту, 7% світових інвестицій і 5% усіх податкових надходжень. Усе це сприяло тому, що туристична сфера забезпечує не лише вагомий відсоток світового валового продукту, а й понад 30% обсягів послуг світової торгівлі і 11% світових споживчих витрат. За оцінками ВТО питома вага туризму у створенні валового національного продукту країн світу в 2010 році сягне 11—12%. Сьогодні безпосередньо у сфері надання туристичних послуг зайнятий кожен 10-й працівник (понад 200 млн. тих, хто працює) [5].

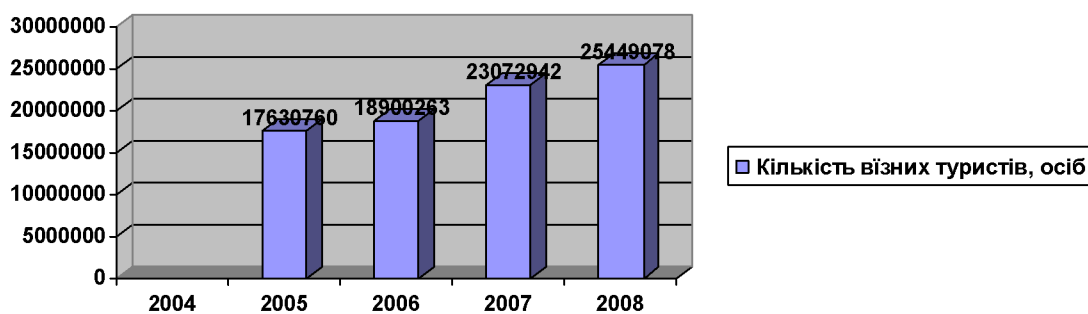
Таким чином, розвитку туризму у світі сприяли політичні, економічні, технічні, культурологічні та соціальні фактори. Статистичні дані засвідчують, що в останні роки майже всі регіони світу продемонстрували значне зростання обсягів туризму. Довгострокові перспективи розвитку галузі, не дивлячись на економічну кризу, і надалі залишаються оптимістичними.

Щодо України, то вона, безумовно, має величезний туристичний потенціал, який на жаль не використовується у повному обсязі. Маючи у власному ресурсному активі тисячі кілометрів чорноморського узбережжя, українці їдуть відпочивати до Туреччини чи Болгарії. Унікальні природні ресурси, якими володіє Україна, могли б підняти нашу державу на перші сходинки у світовій туристичній індустрії, а це означає суттєве наповнення бюджету, зайнятість населення, є стимулом для швидкого розвитку економіки, що яскраво підтверджує світовий досвід. Необхідно зазначити, що в умовах кризи, туризм - це найменш ризикована й найбільш перспективна з економічної точки зору сфера вкладання державних інвестицій, яка є реальним джерелом зростання ВВП та надходжень до бюджету. Розвиток туризму в Україні дозволить створити тисячі робочих місць, що має особливе значення з огляду на наслідки економічної кризи. Але за нинішніх стандартів сервісу українські курорти ніколи не виграють міжнародну конкуренцію, яка стає дедалі гострішою. Українські курорти втрачають насамперед платоспроможних клієнтів, які готові платити не лише за житло і харчування, але й за розваги та культурну програму. Для запровадження комплексних змін у ситуації, що склалася, потрібна комплексна урядова стратегія розвитку галузі, коли урядові гарантії допоможуть залучити інвестиції в цілому і зокрема в рамках підготовки до Євро-2012. При цьому, одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і міжнародного туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5 % збільшує

витрати на туризм на 4 %, а зростання особистого споживання на 5 % - на 10% %.[5].

Сучасний туризм - це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі. Розвиток туризму суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання. Саме це і визначає одне з перших місць, яке займає туризм у світовій економіці. Цей чинник повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулювати низку важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені. Важливими чинниками, які впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників.

Наразі в Україні туристична діяльність перебуває у стадії реформування та розвитку. Наявні туристичні ресурси використовуються не повністю, проте динаміка туристичного ринку України свідчить про тенденції до зростання числа туристів (рис. 1). Так, впродовж 2008 року Україну відвідали 25,4 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що майже на 10 % більше ніж у 2007 році [9,10].

*Рис. 1. Динаміка потоку в'їзного туризму за 2005- 2008 рр.,
опрацьовано за даними [12]*

Динаміку в'їзного туристичного потоку за метою відвідування за I півріччя 2006 – 2008 рр. зображено на рис.2.

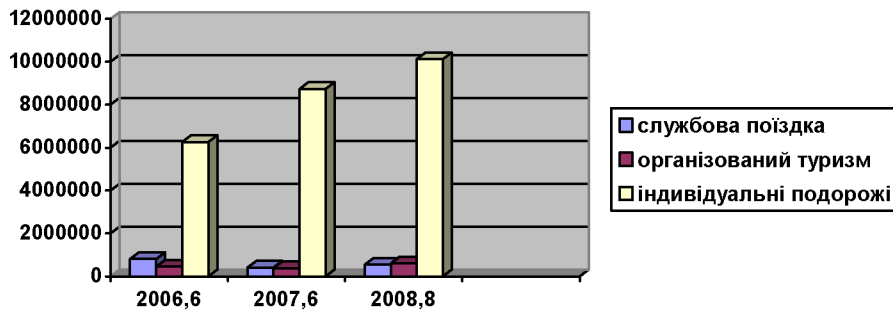

Рис. 2. Динаміка в'їзного туристичного потоку за метою відвідування за I півріччя 2006 – 2008 рр., опрацьовано за даними [12]

Збільшення обсягів в'їзного потоку у I півріччі 2008 р. відбулося за рахунок зростання кількості поїздок з приватною метою на 16% з таких країн: Польща (на 16 % або на 336,6 тис. осіб), Білорусь (на 33 % або на 304,5 тис. осіб), Молдова (на 16 % або на 264 тис. осіб), Росія (на 9,4 % або на 226 тис. осіб), Румунія (на 33,7 % або на 160,4 тис. осіб). Цей сегмент займає 90% усього в'їзного туристичного потоку. Варто відзначити, що змінилася тенденція у сфері організованого туризму. У першому півріччі 2008 р. спостерігається зростання цього сегменту на 59% (+223,8 тис. осіб), тоді як відповідний період 2007 р. показав зменшення на 15%. Збільшення потоків організованого туризму спостерігаються з Польщі (збільшення на 235,5%, або на 143,3 тис. осіб), Росії (збільшення на 49,7%, або на 47 тис. осіб), Німеччини (збільшення на 42%, або на 8,7 тис. осіб) [5].

У структурі в'їзного турпотоків відбулися такі зміни – частки організованого туризму та службових поїздок рівномірно збільшилися з 4% у I півр. 2007 р. до 5 % у I півр. 2008 р., водночас частка приватного туризму зменшилася з 92 % до 90 % [12].

Динаміку потоку виїзного туризму в Україні за 2005- 2008 роки можна побачити на рис. 3. Виїзний туристичний потік України за 2008 р. зменшився порівняно з 2007 р. на 10,6 % [9,10]. Це можна пояснити розвитком кризових явищ в економіці, падінням курсу національної валюти.

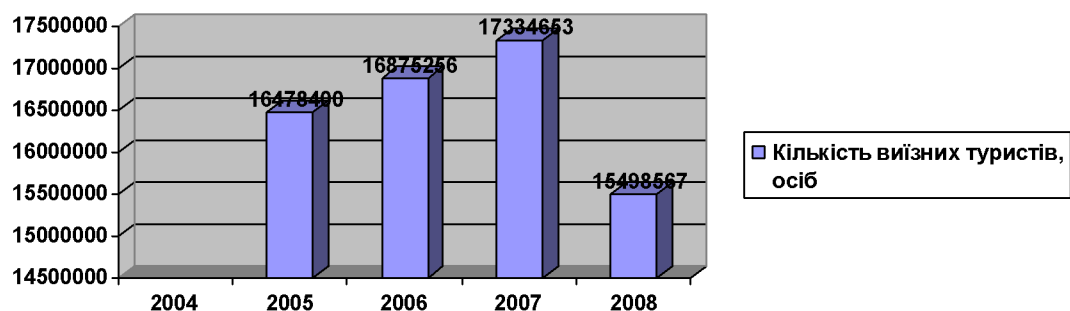

Рис. 3. Динаміка потоку виїзного туризму в Україні за 2005-2008 рр., опрацьовано за даними [12]

Якщо проаналізувати динаміку виїзного туристичного потоку за метою відвідування за перші 6 місяців 2006-2008 років (рис. 4), то зменшення загального виїзного потоку відбулося з причини значного падіння приватних подорожей (майже на 17%, або на 1 млн. 193 тис осіб). Найбільше падіння турпотоку відбулося в потоці подорожуючих до Польщі (на 65,6 %, або на 1,3 млн.). Водночас сегмент організованого туризму зріс на 12,3% (+92,7 тис. осіб). Збільшення організованого туризму відбулося за рахунок зростання кількості подорожуючих за такими напрямками: Єгипет (на 49,5 %, або на 43,3 тис. осіб), Чехія (на 381,6 %, або 42,5 тис. осіб), Росія (на 64,2 %, або на 41,2 тис. осіб), Туреччина (на 8,4 %, або на 10,3 тис. осіб) [5,10].

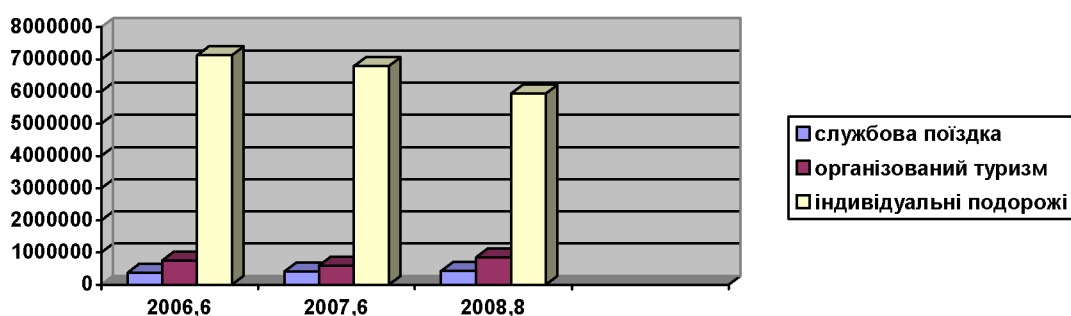

Рис. 4. Динаміка виїзного туристичного потоку за метою відвідування за I півріччя 2006 – 2008 рр., опрацьовано за даними [12]

У структурі виїзного туристичного потоку відбулися такі зміни – частка організованого туризму у I півріччі 2008 р. збільшилася з 8% до 12%, частка службових поїздок збільшилась з 5% до 6%, водночас частка приватного туризму зменшилася з 87% до 82% [5].

Вцілому в роботі туристичної галузі України можна виділити наступні проблеми, що стримують її розвиток:

- відсутність розгалуженої системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності галузі та туристичних представництв за кордоном;
- відсутність цивілізованих умов перетину кордону та несприятливий візовий режим для іноземних туристів;
- податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму та санаторно-курортний комплекс;
- недоліки в системі регіонального управління;
- необхідність передання частини повноважень органам місцевого самоврядування.

Висновки. Таким чином, туризм в Україні є важливим об'єктом вивчення та дослідження, оскільки останні тенденції його розвитку суттєво впливають на основні макроекономічні показники багатьох країн світу, сприяють зростанню добробуту населення, формують інвестиційний потенціал держав. Зважаючи на вищевикладене зазначимо, що ключовою основою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного

продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довілля, врахуванні світового досвіду розвитку туризму. Для ефективної реалізації цього в Україні, потрібно забезпечити сталий розвиток туристичної галузі; зміцнити матеріальну базу туризму; підвищити якість та розширити асортимент туристичних послуг; поліпшити інформаційне та рекламне забезпечення; впровадити ефективну інноваційну діяльність та створити наукову і відповідну нормативно-правову бази вітчизняного туризму.

В цьому контексті максимально гостро постає питання комплексної оптимізації процесів взаємодії туризму і культури за рахунок використання культурної спадщини, музеїв, театрів та інших об'єктів, що у більшості країн світу є винятково важливим фактором залучення туристів, генерації міжнародних і локальних туристичних потоків та комплексного формування економічного результату діяльності таких галузей як транспорт, громадське харчування, місцева промисловість та інші.

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку держави забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі на міжнародному і національному рівні з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.